

Motion till riksdagen 2011/12:K210

av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V)

Samers rättigheter

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda det historiska förtrycket mot samer och om hur en ursäkt kan utformas.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör ta nya initiativ till att Sverige ska ratificera ILO-konvention 169.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en parlamentariskt sammansatt utredning för att utreda ett utökat samiskt självstyre.

2 Be om ursäkt för det historiska förtrycket mot samer

Samerna är Sveriges enda ursprungsfolk och har som sådant en särställning bland Sveriges fem nationella minoriteter. Man har emellertid länge i Sverige sett ner på det traditionella samiska levnadssättet och kulturen. Från det att den svenska majoritetsbefolkningen började befolka och bruka markerna i de inre delarna av Norrland, i strid med den s.k. Lappkodicillen från 1751, försvårades samernas möjligheter att använda markerna för renbete, jakt och fiske. Samer har använts för tvångsarbete och de har tvångsförflyttats.

Mot slutet av 1800-talet började rasbiologin också få fäste i Sverige. Offentliga forskningsanslag användes för att mäta och jämföra kraniers form hos den svenska majoritetsbefolkningen, samer och sverigefinnar. Mätningen gjordes både på levande människor och genom att gräva upp gravar. "Långskallar" ansågs högre stående än "kortsallar", dit samer räknades. Samer ansågs endast lämpade för att leva på det traditionella samiska sättet och man införde bestämmelser som inskränkte samernas möjligheter att bosätta sig och

Fel! Okänt namn på

arbete hur och var man ville. Samer skulle inte bygga hus eller bedriva jordbruk. Även samiska barns skolgång inskränktes.

1922 grundades det offentligt finansierade rasbiologiska institutet i Uppsala, det första i världen. Man hade politikernas uppdrag att upprätthålla ”hög kvalitet på den svenska folkstammen”, vilket innebar att rasblandning skulle undvikas. Även om samer inte var direkt utpekade som en grupp som skulle utsättas för tvångsterilisering så är det ändå tydligt att många samer utsattes för dessa övergrepp som utfördes från mitten av 1930-talet till mitten av 1950-talet.

Samers rättigheter har stärkts de senaste decennierna, men man har aldrig fått en officiell ursäkt av den svenska majoritetsbefolkningen. Arbetsmarknadsdepartementet håller nu på att ta fram en vitbok om övergreppen mot Sveriges romer, efter ett förslag från utredningen ”Delegationen för romska frågor”. På samma sätt bör man ta fram en vitbok om övergreppen mot samerna. Därefter bör regeringen förmedla en ursäkt under lämpliga former. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

3 Ratificera ILO-konvention 169

ILO:s (International Labour Organization) konvention nr 169 innehåller ett antal bestämmelser och åtaganden till skydd för ursprungsfolken. Ett grundläggande krav enligt konventionen är att ursprungsfolken till fullo ska åtnjuta mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Detta innebär att man ska vidta åtgärder mot diskriminering och utforma särskilda insatser som främjar de berörda folkens sociala och ekonomiska rättigheter och som skyddar deras andliga och kulturella värden. Detta innebär bl.a. att åtgärder ska vidtas för att skydda deras land, vatten, kultur och miljö.

Det borde vara självklart att Sverige ska ratificera ILO 169 och garantera samer de rättigheter som anges där. Så ser det tyvärr inte ut. Att Sverige som ett rikt land inte lyckas ratificera ILO 169 är förstås inte heller bra för konventionens ställning och för möjligheterna att sätta tryck på alla länder i världen att ratificera den.

Det som hindrar en ratificering är framförallt att man inte lyckas lösa problemen kring samernas rättigheter till land och vatten. Motsättningarna ökar mellan samerna och den bofasta befolkningen när renarna under vintern söker bete på privatägd mark. Det finns också problem i relationerna mellan renskötande och icke renskötande samer, där den senare gruppen utgör flertalet. Även jakt- och fiskerätten i fjällen diskuteras i förhållande till samernas rättigheter som urbefolkning. Här står olika starka intressen och olika rättigheter mot varandra. Med beaktande av att rennäringen är en central del av samernas kulturutövning har FN:s rasdiskrimineringskommitté uttalat sin oro över förmodade begränsningar i den traditionella nyttjanderätten till betesmark för renskötsel. Den sammantagna situationen för samerna kräver att regeringen på allvar tar tag i problemen för att kunna garantera samerna deras rättigheter som urbefolkning.

Men väldigt lite händer i frågan. Det s.k. Nordmalingsmålet, där Högsta domstolen i april i år gav samebyar rätt till vinterbete på privat mark, ses visserligen som ett mycket viktigt steg för renskötande samer. Men det löser inte alla problem – vissa menar att det bara löst ett av problemen just i Nordmaling.

Många hoppas att förhandlingarna om en nordisk samekonvention, som påbörjats mellan regeringarna i våras, ska vara en väg ur det dödläge som uppstått. Förslaget till konvention har tidigare tagits fram av en expertgrupp och sedan remissbehandlats i Sverige, Norge och Finland. Konventionen är tänkt som en nordisk tillämpning av ILO 169. Även vi hoppas förstås på att konventionen ska leda till framsteg, men den nya konventionen förändrar inte behovet av att ratificera ILO 169.

Givetvis får inte ortsbefolkningen inom de områden som berörs av renbetet, känna sig åsidosatt och kränkt genom de lösningar som ska garantera renskötande samers rättigheter. Icke renskötande samers rättigheter som urbefolkning måste också tillgodoses. Samförstånd och samråd måste därför utgöra grunden för den väg framåt som leder till en ratificering av ILO-konventionen. Det krävs dock att regeringen tar förnyade initiativ som kan leda framåt, så att motsättningarna mellan samtliga parter löses. Regeringen bör alltså ta nya initiativ för att Sverige ska ratificera ILO-konvention 169. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4 Öka det samiska självstyret

Sametinget bildades 1993 som en officiell representant för den samiska befolkningen och för att förbättra möjligheterna att förvalta och bevara den samiska kulturen. Det är dock inget organ för självstyre. Samtidigt som man är ett framröstat parlament, är man också en myndighet under Landsbygdsdepartementet med förvaltande uppgifter.

Sedan 1993 har samernas folkrättsliga ställning utvecklats och Sverige erkänner i dag en rätt till kulturell autonomi, vilket förutsätter visst självstyre. Rätten till självstyre står dock i konflikt med rollen som förvaltningsmyndighet under regeringen. Man kan bl.a. inte fritt förfoga över sina ekonomiska medel och i princip har man en lydnadsplikt gentemot regeringen. Detta konstaterades bl.a. i utredningen ”Sametingets roll i det svenska folkstyret” (SOU 2002:77). Man ville att frågan om ett stärkt självstyre skulle utredas vidare i en parlamentariskt sammansatt kommitté, ett förslag som tillstyrktes av de flesta remissinstanserna.

Utredningen hade flera andra förslag om hur Sametingets ställning skulle kunna stärkas och några av dem har förverkligats i och med beslut i riksdagen 2006. I propositionen (2005/06:86) skriver den dåvarande regeringen att det samiska självbestämmandet tills vidare ska

ökas genom att Sametinget som myndighet successivt ges fler myndighetsuppgifter som berör samiska förhållanden. Det finns därmed inte anledning att utreda om Sametinget kan vara ett organ för självstyre. Rege-

Fel! Okänt namn på

ringen avser att även fortsättningsvis samråda med Sametinget om det närmare innehållet i det samiska självbestämmandet.

Vi anser att tiden nu är mogen att gå vidare med utredningens förslag. Det bör alltså nu tillsättas en parlamentariskt sammansatt utredning för att utreda ett utökat samiskt självstyre. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 1 oktober 2011

Mia Sydow Mölleby (V)

Bengt Berg (V)

Siv Holma (V)

Eva Olofsson (V)

Marianne Berg (V)

Amineh Kakabaveh (V)

Lena Olsson (V)